

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ**

**Харків
2022**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ**

для студентів I курсу
денної форми форми навчання
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

**Харків
2022**

Плани семінарських занять з історії держави і права України для студентів I курсу денної форми навчання першого (бакалаврського) освітньо-кваліфікаційного рівня галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 36 с.

У к л а д а ч і: В.Д. Гончаренко,
В.М. Єрмолаєв,
В.О. Рум'янцев,
А.О. Булгаков,
Є.О. Васильєв,
К.М. Лісогорова,
І.М. Скуратович,
Д.А. Шигаль,
Н.С. Стеценко,
Р.А. Казак,
А.А. Омарова,
М.О. Турчіна,
Н.О. Харасик.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» семінарське заняття є одним з основних видів навчальних занять у закладах вищої освіти. Їх проведення сприяє поглибленню знань з історії держави і права України, полегшенню вивчення й засвоєння найскладніших і найважливіших тем.

Зазвичай на семінарських заняттях повторюється й закріплюється матеріал лекційного курсу. Крім того, під час обговорення питань теми студенти набувають певних навичок формулювання і висловлення своїх думок. Не менш важливо й те, що під час підготовки до занять студенти самостійно опрацьовують правові джерела, звертаючись до відповідних хрестоматій, а також до новітніх підручників з історії держави і права України, іншої рекомендованої літератури.

У даному навчальному посібнику студентам запропоновано мінімальний перелік літератури з конкретних тем історії держави і права України для підготовки до семінарських занять, який може бути розширений.

При визначенні підсумкової оцінки враховується активність на семінарських заняттях, участь у дискусії, уміння відстоювати власну позицію.

Тема 1. Руська Правда – пам'ятка Київської Русі

П л а н

1. Загальна характеристика Руської Правди.
2. Правовий статус населення за Руською Правдою: князя, боярина, дружинника, смерда, закупа, рядовича, челядина, холопа, ізгоя.
3. Право власності і спадкове право за Руською Правдою.
4. Зобов'язальне право за Руською Правдою:
  - а) зобов'язання, що виникали із договорів,
  - б) зобов'язання, що виникали при спричиненні шкоди.
5. Система злочинів і покарань за Руською Правдою.
6. Суд і судовий процес за Руською Правдою.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Історія держави і права України: підручник / за ред. В.Д. Гончаренка. 2-ге вид. переробл. і допов. Харків: Право, 2019. 552 с. (далі – Підручник).

Єрмолаєв В.М. Історія держави і права України: підручник. Харків: Право, 2021. 472 с. (далі– Єрмолаєв В.М. Підручник).

Шевченко А. Є. Історія держави і права України: навч.-метод. посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 688 с.

Хрестоматія з історії держави і права України: у 2 т.: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Т. 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. / уклад.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький. Київ: Ін Юре, 2000. 472 с. (далі – Хрестоматія).

Київська Русь: пам'ятки права (Х–ХІІІ ст.): тексти, переклади, коментарі: навч. посібник / уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв. Харків: Право, 2020. 224 с.

Головко О.М., Греченко В.А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у ХІХ – на початку ХХ ст. Харків: Константа, 2018. 472 с.

Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Львів: ЛНУ ім.І. Франка, 2014. С. 77–94.

Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. С. 51–55.

Українська державність: історико-правові нариси / за заг. ред. В. А. Смолія. К.: Юридичне видавництво «Право України», Всеукраїнська правозахисна організація «Меморіал» імені Василя Стуса, 2021. 976 с.

Усенко І. Б., Ромінський Є.В. «Руська Правда». *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків: Право, 2016. Т.1: Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. С. 649–653. (далі: Велика українська юридична енциклопедія. Т.1.)

Т е м а 2. Галицько-Волинська держава

П л а н

1. Становлення Галицько-Волинської держави.
2. Суспільний устрій Галицько-Волинської держави.
3. Центральні та місцеві органи влади й управління в Галицько-Волинській державі.
4. Судова система й військово Галицько-Волинської держави.
5. Джерела й основні інститути права Галицько-Волинської держави.
6. Значення Галицько-Волинської держави в історії української державності.

Список літератури

Підручник.

Єрмолаєв В. М. Підручник.

Хрестоматія. Т.1.

Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Видав. Центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. С. 77–94.

Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.): навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. с. 51–55.

Кульчицький В. С., Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Галицько-Волинська держава (1199–1349) : монографія. Львів: БІБЛЬОС, 2005. 280 с.

Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. Київ: Видавничий Дім «Альтернативи», 1998. 335 с.

Бойко І.Й. Галицько-Волинська держава / *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 179–185.

Українська державність: історико-правові нариси / за заг. ред. В. А. Смолія. Київ : Право України», Всеукр. правозахис. організація «Меморіал» ім. Василя Стуса, 2021. 976 с.

Тема 3. Формування української національної державності у 1648–1654 рр.

П л а н

1. Причини формування української національної державності.
2. Адміністративно-територіальний устрій України в 1648–1654 рр.
3. Органи публічної влади:
  - а) загальновійськова рада;

- б) гетьман і генеральний уряд;
- г) полковник і полковий уряд;
- г) сотник і сотенний уряд;
- д) городовий, курінний, сільський отаман.

Список літератури

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія. – Т.1.

Велика українська юридична енциклопедія. Т.1.
С.70–71; 75–78; 106–107; 110–114; 127–131; 193–195; 199–
200; 207–211; 689–691.

Єрмолаєв В. М. Державницька думка гетьманів України
(середина XVII-XVIII ст.): змістовні аспекти. *Вісник Націо-
нальної академії правових наук України*: зб. наук. пр. / редкол.: О.
В. Петришин та ін. Харків: Право, 2016. №1 (84). С. 43–56.

Єрмолаєв В. М., Петришин О. В. Про форму
правління та державний режим Гетьманщини часів Б.
Хмельницького (до 365-ї річниці Національної революції
1648 р.). *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. пр.
Харків: Право, 2012. №4(71). С. 75–92.

Семків Віталій. Методологічні аспекти історико-
правової доктрини української державності. *Право України*.
2020. № 1. С. 41–51.

Шевчук Л. Українська національна революція XVII ст. в
загальноєвропейському контексті: світоглядні витоки. *Вісник
Львівського Університету. Серія юридична*: зб. наук. пр. Львів:
Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2021. Вип. 71. С. 35–46.

Тема 4. Правовий статус України за Переяславським договором 1654 р.

П л а н

1. Україно-російські відносини в 1648–1654 рр.
Рішення Земських соборів.
2. Юридичне оформлення українсько-російські відносин:
  - а) “Прохальні пункти” Б. Хмельницького;
  - б) “Березневі статті” 1654 р.; жалувальні грамоти царя Олексія Михайловича.
3. Форма державно-правових зв’язків України з Росією за договором 1654 р.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія. – Т.1.

Єрмолаєв В. Деякі питання юридичної природи Переяславського акта 1654 р. «Питання історії держави і права». *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3(42). С.84–89.

Історія конституційного законодавства України / упоряд.: В. Д. Гончаренко. Харків : Право, 2007.

Білас І.Г. Міжнародний історико-правовий аналіз Переяславського договору 1654 року. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2009. Вип. 86. С. 129–144.

Миرونенко О. М. Право Гетьманщини (друга половина XVII-XVIII ст.). *Правова система України: історія, стан і перспективи*: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т.1.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. С. 251–303.

Єрмолаєв В. М. Б. Хмельницький про правовий статус козацької держави. *Особистість. Суспільство. Право*: зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Полтав. юрид. ін-ту. Полтава, 15 берез. 2012 р. Харків : Точка, 2012. С. 110–115.

Єрмолаєв В. М. Про демократичні традиції вітчизняного державотворення: деякі історико-теоретичні аспекти. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України", Харків, 20-21 листоп. 2013 р. Харків : Право, 2013. С. 112–115.

Т е м а 5. Кодифікація права України у XVIII ст.

П л а н

1. Причини кодифікації права України у XVIII ст.
2. Джерела права і основні ідеї кодифікації.
3. Характеристика кодифікаційних актів українського права:
  - а) «Процес короткий приказний, виданий при резиденції гетьманській» 1734 р.;
  - б) «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.;
  - в) «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р.;
  - г) «Книга Статут та інші права малоросійські» 1764 р.;
  - д) «Екстракт малоросійських прав» 1767 р.;
  - е) «Екстракт із указів, інструкцій та установлень» 1786 р.
4. Практичне застосування і значення збірників кодифікації українського права.

Список літератури

Підручник.

Єрмолаєв В. М. Підручник.

Хрестоматія. Т.1.

Дорошенко Д. І. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. С.426-427.

Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. /за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: НАН України, 1997.

Сиза Н.П. Суди і кримінальне судочинство України в добу гетьманщини. Київ: Укр. Видав. Спілка, 2000. С.92–93.

Гамбург Л.С. Судебные реформы в Левобережной Украине (гетьманщине) в 18 в.: дис.... канд. юрид. наук. Харьков, 2002. С.99–100.

Козаченко А. Державне право України другої половини XVII – початку XVIII ст. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 4 (39). С. 47–53.

Єрмолаєв В. М. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т.1. С. 595–597.

Мірошников І.Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції: монографія. Харків : Право, 2007. 192 с.

Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX-XX ст.): навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 408 с.

Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX – XX ст.): навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2013. 408 с.

Дейнека К.О. Сутність кодифікації в правовій системі України. *Держава і право: Юридичні науки*. Київ : Юрид. думка, 2017. Вип. 75 С.30–42.

Маньгора Т. В. Дослідження історії кодифікації українського права А. Яковлівим. *Інформація і право*. 2021. №1(36). С.178–183.

Тема 6. Селянська реформа 1861 р. в Україні

П л а н

1. Правове положення селян до Селянської реформи 1861 року.
2. Розробка й запровадження основних правових актів Селянської реформи 1861 року.
3. Загальна характеристика Маніфесту Олександра II про скасування кріпосного права.
4. Зміст і сутність Загального положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності.
5. Особливості законодавчого регулювання земельних відносин в українських губерніях у період Селянської реформи 1861 року.
6. Історичне значення Селянської реформи 1861 року.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія: Т.1.

Гончаренко В. Д. Право України під час її перебування у складі Російської імперії: *Правова система України: історія, стан та перспективи*. у 5 т. Харків, 2008. Т.1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. С. 304–372.

Історія держави і права України: хрестоматія-практикум: навч. посібник / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2021. 890 с.

Шевченко А. Є., Кудін С. В. Історія держави і права України: навч.-метод. посібник. Вінниця : ТОВ "Твори", 2020. 688 с.

Кириченко В. Є. Селянська реформа 1861 р. *Велика*

українська юридична енциклопедія. Т. 1. С. 663–666.

Кириченко В. Є. «Маніфест 19 лютого 1861 р.»
Велика українська юридична енциклопедія. Т. 1. С.477–478.

Кириченко В. Є. «Загальне положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності» 1861 р. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 306.

Мельник О. О. Правове підґрунтя аграрної реформи 1861 р. *Електронний журнал «Порівняльно-аналітичне право»*. Ужгород, 2019. № 4. С. 41–43.

Реєнт О. П. До проблеми скасування кріпосного права в 1861 р. *Український історичний журнал*. 2011. № 1. С. 34–51.

Рум'янцев В. О. Підсудність волосного суду за ст. 101 Загального положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4(51). Ч. 1. С.91–98.

Софроненко К. А. Аграрное законодательство в России (вторая половина XIX – начало XX вв.). Москва: МГУ, 1981. 160 с.

Софроненко К. А. Крестьянская реформа в России 1861 года: зб. законодат. актов: учеб. пособие для студ. юрид. вузов и ф-ов/ сост.и авт. предисл. К. А. Софроненко. Москва: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1954. С. 508.

Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: реформа і розвиток. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2012. Вип. 1. С. 199–266. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2012_1_8

Донік О., Опря Б., Федьков О. Політичні партії та селянство в українських губерніях Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.: соціоментальні й інституційні чинники взаємодії. *Український історичний журнал*. 2021. № 2. С. 29–47.

Кудінов Д., Пархоменко В. Класифікація форм і методів соціальної та політичної боротьби українського селянства на початку ХХ ст. *Український історичний журнал*. 2021. № 1. С. 122–135.

Мельничук К. Селянське самоврядування на Правобережжі України у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст.: формування кадрового складу. *Український історичний журнал*. 2021. № 3. С. 28–40.

Тема 7. Судова реформа 1864 р. в Україні

П л а н

1. Дореформена судова система і причини проведення судової реформи.
2. Характеристика етапів розробки проєктів судової реформи й прийняття Судових статутів 1864 р.
3. Судоустрій в Україні за реформою 1864 р.
4. Прокуратура, судові слідчі й адвокатура за судовою реформою.
5. Регулювання перегляду рішень суду (апеляційний і касаційний перегляд) і виконання судових рішень за Судовими статутами.
6. Проведення судової реформи 1864 року в Україні.

Список літератури

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія: Т.1.

Гончаренко В. Д. Право України під час її перебування у складі Російської імперії: *Правова система України: історія, стан та перспективи*. у 5 т. Харків, 2008. Т.1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. С. 304–372.

Кириченко В. Є. Селянська реформа 1861 р. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т.1. С. 663–666.

Мельник О.О. Правове підґрунтя аграрної реформи 1861 р. *Електронний журнал «Порівняльно-аналітичне право»*. Ужгород, 2019. № 4. С. 41–43.

Рєєнт О.П. До проблеми скасування кріпосного права в 1861 р. *Український історичний журнал*. 2011. № 1. С. 34–51.

Середа О. В. Судова реформа 1864 р. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т.1. С. 711–716.

Максимов О. Умови та специфіка запровадження судової реформи 1864 р. на Правобережній Україні. *Волинські історичні записки*. 2010. Т. 5. С. 49–56.

Обрусна С. Ю. Формування корпусу суддів за судовою реформою 1864 р. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 4 (12). С. 148–159.

Рум'янцев В. О. З історії підготовки судової реформи 1864 р. в Росії. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2014. № 2. С. 23–31.

Рум'янцев В. О., Середа О. В. Незалежність та інстанційність судової системи за судовою реформою 1864 р. (до 150-річчя судової реформи 1864 р.). *Вісник Національної академії правових наук*. 2014. № 3 (78). С. 84–94.

Савуляк Р. Організація, структура і правовий статус органів прокуратури Російської імперії за судовою реформою 1864 р. в українських губерніях. *Вісник Львівського університету. Серія: юридичні науки*. 2009. Вип. 48. С. 60–65.

Самойленко О. О. Реалізація судової реформи 1864 р. в Україні: етапи і проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 23–27.

Стеценко Н. С. Практична діяльність судових приставів за Судовими статутами 1864 р. *Проблеми законності*. Вип. 106. С. 174–182.

Шигаль Д. А. Специфіка освітнього цензу, встановленого Судовими статутами 1864 р. для мирових суддів. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 108. С. 29–35.

Мірошников І. Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції: монографія. Харків: Право, 2007. 192 с.

Скуратович І.М. Деякі аспекти значення досвіду судової реформи 1864 р. для створення демократичної судової влади в Україні. *Форум права*. 2010. №3. С.409–414. URL : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/20103/10cimvvu.pdf>.

Скуратович І.М. Значення підготовчого етапу в проведенні судової реформи 1864 р. *Форум права*. 2014. № 3. С. 346–351.

Скуратович І.М. До питання про дворянські привілеї в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.). *Форум права*. 2012. № 2. С.621–627. URL : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/10cimkpc.pdf>

Таварткіладзе О. М. Одеська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1868–1917 рр.): історико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2020. 210 с.

Левчук Ю. Київська судова палата: місце в судовій системі Російської імперії / Ю.Левчук //Юридична Україна. – 2015. - № 10/12. – С.35-39.

Левчук Ю. Діяльність Київської судової палати з розгляду цивільних справ (1880-1917 рр.). *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 125–128.

Кубрак П. М. Попереднє слідство України за Судово-правовою реформою 1864 р. *Юридична наука*. 2017. № 6. С. 105–112.

Т е м а 8: Суспільно-політичний лад і право на українських землях на початку ХХ ст.

П л а н

1. Суспільно-політичний лад і право на українських землях у складі Російської імперії:
  - а) суспільний лад;
  - б) державний лад;
  - в) джерела й основні інститути права.
2. Суспільно-політичний лад і право на українських землях у складі Австро-Угорської імперії:
  - а) суспільний лад;
  - б) державний лад;
  - в) джерела та основні інститути права.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія: Т.1.

Гончаренко В. Д. Законодавчі органи Австро-Угорської монархії під час перебування в її складі

західноукраїнських земель. *Вісник Академії правових наук*. 2005. № 4 (43).

Бойко І. Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918): навч. посібник. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2017. 312 с.

Головко О. М. Державний апарат і місцеве самоврядування на українських землях у складі Російської та Австро-Угорської імперій: історіографічно-правовий нарис. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». 2020 № 30. С. 11-20.

Гончаренко В. Д. Маніфест про вдосконалення державного порядку 1905 р. *Велика українська юридична енциклопедія*. у 20 т. Т. 1 Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2016. С. 476, 477.

Гончаренко В. Д. Суспільно-політичний лад і право в Україні (початок ХХ ст. – липень 1914 р.). *Антологія української юридичної думки: у 10 т.* Київ: Вид. дім «Юрид. кн.», 2005. Т. 10: Юридична наука часів незалежної України. С. 228–259.

Єрмолаєв В. М. Вищі представницькі органи влади в Україні: історія, теорія та практика: монографія. Харків : Право, 2017. 448 с.

Зінченко О. В. Державна рада. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1. Історія держави і права України / редкол.: В.Д. Гончаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2016. С. 258–262.*

Зінченко О.В. Діяльність законодавча Державної ради Російської імперії 1906–1917 рр. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1. Історія держави і права України / редкол.: В.Д. Гончаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2016. С. 271–275.*

Зінченко О. В. Дума Державна. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 1. Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2016. С. 289–293.

Зінченко О. В. Представники України в Державній думі Російської імперії 1906–1917 рр. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 1. Історія держави і права України / редкол.: В.Д. Гончаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2016. С. 600–604.

Кириченко В. Є. Столипінська аграрна реформа. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 1. Історія держави і права України / редкол.: В.Д. Гончаренко (голова) та ін. Харків : Право, 2016. С. 703–704.

Мельник О.О. Аграрна реформа П.А. Столипіна та її вплив на становище селян Лівобережної України. *Порівняльно-аналітичне право*: електр. наук. фах. видання. 2020. С. 48–51.

Милько В. Українське представництво в Державній думі Російської імперії (1906–1917): монографія / відпов. ред. О. П. Реєнт. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2016. 396 с.

Молчанов В.Б. Революція 1905-1907 в Україні: Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2012. Т. 9. 944 с.

Слинько Д. В. Особливості розвитку процесуального права на українських землях у складі Російської імперії (кінець ХУІІІ – початок ХХ ст.). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. с. 37–42.

Тема 9. Відродження української національної державності (1917–1921)

П л а н

1. УНР часів Української Центральної Ради:
  - а) створення Центральної Ради, її перетворення на представницький орган;
  - б) Універсали Центральної Ради;
  - в) Конституція УНР 29 квітня 1918 р.
2. Українська держава періоду гетьмана П. Скоропадського:
  - а) прихід П. Скоропадського до влади;
  - б) державний лад української держави;
  - в) законодавство української держави.
3. УНР доби Директорії:
  - а) прихід Директорії до влади;
  - б) стратегія та практика державотворення.
4. Західноукраїнська Народна Республіка:
  - а) створення Української Національної Ради (УНР);
  - б) державний лад ЗУНР;
  - в) Злука УНР і ЗУНР.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. Гончаренка В. Д. Вид. 2-е, перероб. і доп. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1991 р. / уклад.: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький. Київ: Ін юре, 2000. 828 с. (далі – Хрестоматія. Т. 2).

Власенко С. І. Конституція Української Народної

Республіки 1918 р. як Основний Закон Європейського зразка. *Право України*. 2017. № 11. С. 78–86.

Гончаренко В. Д. Конституція Української Народної Республіки 1918 р. – вінець законодавчої діяльності Української Центральної Ради. *Право України*. 2018. № 4. С. 11–24.

Гончаренко В. Утворення Української Народної Республіки як важливий етап на шляху до незалежності України. *Право України*. 2017. № 11. С. 32–39.

Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні. Харків : Право, 2007. 280 с.

Єрмолаєв В. М. Організація і регламент діяльності Української Центральної Ради. *Право України*. 2017. № 11. С. 58–69.

Історія конституційного законодавства України / упоряд. В. Д. Гончаренко. Харків : Право, 2007. 256 с.

Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України 1917–1920 рр. Київ: Либідь, 1997. 208 с.

Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. Київ: Укр. Письменник, 1993. 413 с.

Рум'янцев В. О. Українська державність у 1917–1922 рр. (форми і проблеми розбудови). Харків : Основа, 1996. 164 с.

Рум'янцев В. О. Історичні та етнографічні витоки Української Народної Республіки. *Право України*. 2017. № 11. С. 40–47.

Тищик Б. Й. Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923) . Львів, Тріада плюс 2004. 392 с.

Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: у 2 т. Київ, Наук. думка. Т. 1. 1996. 590 с.; Т. 2. 1997. 424 с.

Рум'янцев В. О., Лісогорова К. М., Сіваш О. М. Українська Центральна Рада як революційний парламент України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 4. С. 29–41.

Тема 10. Утворення і розвиток радянської держави і радянського права (1917–1920)

П л а н

1. Створення Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів в Україні після Лютневої революції 1917 р. Їх значення.
2. I Всеукраїнський з'їзд Рад. Утворення Української Радянської Республіки.
3. II Всеукраїнський з'їзд Рад. Падіння радянської влади в Україні.
4. Боротьба за відновлення радянської влади в Україні у 1918–1919 рр.
5. III Всеукраїнський з'їзд Рад. Прийняття Конституції УСРР 1919 р. та її основні положення.
6. Загальна характеристика радянського законодавства в Україні.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія: Т.2.

Гончаренко В. Д. Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 165–167.

Гончаренко В. Д. Конституція УСРР 1919. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 407–409.

Гриценко А. П. Всеукраїнська Рада робітничих депутатів. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 1 : А–В. 688 с.

Дмитрасевич Н. О. До питання про легітимацію влади Рад в період становлення більшовицької диктатури в

УСРР. *Держава і право. Юрид. і політ. науки*. Київ, 2010. Вип. 48. С. 26–30.

Історія конституційного законодавства України: зб. док. / упоряд. В. Д. Гончаренко. Харків: Право, 2007. 256 с.

Кравчук М. Становлення радянської влади в Україні у 1917–1921 рр. та її законодавче закріплення. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 2. С. 122–128.

Мельничук Л. М. Історична генеза демографічної політики в Україні: особливості радянського періоду. *Університетські наукові записки: часопис*. Хмельницький: Хмельн. ун-т упр. та права, 2014. № 3 (51). С. 239–245.

Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917–1920 рр.: теоретико-методологічний аспект. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2002. 260 с.

Усенко І. Б. Кодифікаційні роботи в УСРР, перша кодифікація українського радянського законодавства. *Енциклопедія історії України*: Т. 4: Ка–Ком / Ррдкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2007. 528 с.

Шигаль Д. А. Рада народних комісарів УСРР (УРСР). *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 614, 615.

Ярмиш О. Н. Становлення основ радянського права (1917–1920). *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. С. 400–416.

Тема 11. Право України в період нової економічної політики (1921-1929)

П л а н

1. Причини започаткування нової економічної політики в УСРР.
2. Правове оформлення нової економічної політики:
  - А) НЕП у сільському господарстві;
  - Б) НЕП у промисловості.
3. Загальна характеристика кодифікації права УСРР в період нової економічної політики.
4. Цивільний кодекс УСРР 1922 р.
5. Земельний кодекс УСРР 1922 р.
6. Кодекс законів про працю УСРР 1922 р.
7. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р.
8. Інші кодекси періоду нової економічної політики.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Хрестоматія. Т. 2.

Васильєв Є.О. Правове регулювання створення та діяльності господарських товариств в УСРР в період НЕП. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2016. №6. С. 11–14.

Васильєв Є. О. Відновлення акціонерного підприємництва в УСРР в період нової економічної політики. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2017. № 6. С.20–24.

Васильєв Є. О. Правове регулювання діяльності споживчих кооперативів в УСРР у період нової економічної політики. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2018. №6. С. 26–30.

Васильєв Є. О. Правове регулювання зобов'язальних відносин в цивільному законодавстві УСРР періоду НЕП. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 9. С. 12–17.

Васильєв Є. О. Правовий статус трестів та синдикатів за законодавством УСРР періоду нової економічної політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право* / гол. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2018. Т. 1 Вип. 53. С. 7–11.

Гончаренко В. Д. Земельний кодекс УСРР 1922 (ЗК УСРР 1922 р.). *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 333–335.

Гончаренко В. Д. Кодекс законів про працю УСРР 1922 (КЗпП УСРР 1922 р.). *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 370–372.

Гончаренко В. Д. Кримінальний кодекс УСРР 1922 (КК УСРР 1922 р.). *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 426–428.

Гончаренко В. Д. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1927 (КПК УСРР 1927 р.). *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 431, 432.

Гончаренко В. Д. Цивільний кодекс УСРР 1922 (ЦК УСРР 1922 р.). *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. С. 798–800.

Гончаренко В. Д. Право УСРР в період нової економічної політики (1921–1929). *Право України*. 2013. № 1. С. 313–330.

Панасюк Р. П. Правове забезпечення української кооперації в роки нової економічної політики (1920-ті рр. ХХ ст.). *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 22–27.

Усенко И. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР. Київ: Наук. думка, 1989. С. 118.

**Тема 12. Держава і право України в період
панування адміністративно-командної системи
управління (30-ті рр. ХХ ст.)**

П л а н

1. Структура українського суспільства на межі 20–30-х рр. ХХ ст.
2. Розвиток державного механізму.
3. Основні риси права.
4. Правове оформлення, зміст і наслідки колективізації та індустріалізації.
5. Голодомор 1932–1933 рр. в Україні.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Єрмолаєв В. М. Підручник.

Хрестоматія: Т. 1.

Хрестоматія. Т. 2.

Про голодомор 1932–1933 рр. в Україні: Закон України від 28.11.2007 р. № 376-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50.

Бровар О. Особливості розвитку правової системи України в умовах тоталітарного режиму в 20–30 рр. ХХ століття. *Правничий часопис Донецького університету*. 2008. № 2 (20).

Гончаренко В. Д. Організація та діяльність Верховної Ради УРСР за Конституцією Української РСР 1937 р. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4 (51).

Ефіменко Т. Г. Радянська модернізація 1920–1930-х рр. *Український історичний журнал*. 2002. № 5.

Лемак В. В. Голодомор 1932–33 на українських

землях. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. Історія держави і права України. Харків, Право, 2016.

Середа О. В. Адміністративно-командна система. *Велика українська юридична енциклопедія*. Т. 1. Історія держави і права України. Харків, Право, 2016.

Правовая система Украины: история, состояние и перспективы: в 5 т. Харків, Право, 2012. Т.1.

Тема 13. Держава і право України у другій половині 1950-х – першій половині 1980-х рр.

П л а н

1. Курс на відродження демократичних принципів державного будівництва у період десталінізації (середина 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.). Спроби вдосконалення форм управління промисловістю та сільським господарством.

2. Ліквідація репресивних органів сталінського тоталітарного режиму. Реабілітація жертв сталінізму. Суперечливий характер періоду десталінізації (середина 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.)

3. Початок нової кодифікації радянського законодавства у кінці 50-х – на початку 60-х рр. ХХ ст.

3. Особливості функціонування радянської політичної системи в період уповільнення темпів суспільного розвитку застою (середина 60-х – середина 80-х рр. ХХ ст.). Посилення партійного контролю над усіма сферами життя в Україні, зрощення партійного і державного апаратів.

5. Конституція Української РСР 1978 р. та її декларативний характер. Перебудова державного апарату згідно з Конституцією Української РСР 1978 р.

Список літератури

Підручник.

Єрмолаєв В.М. Підручник.

Хрестоматія. Т. 2.

Боківня В. М. Зміни в законодавчій базі УРСР в 1953 – 1964 рр. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юрид. науки.* 2013. Вип. 3. Т.1. С. 10–14.

Головченко В. І. Вихід Української РСР на арену міжнародної діяльності. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* Київ, 2011. Вип. 99. Ч. 1. С. 36–51.

Гончаренко В. Д. Верховна Рада УРСР за Конституцією Української РСР 1978 р. *Вісник Академії правових наук України.* Харків. 2008. № 1. С. 111–119.

Гультай М. Вітчизняний конституціоналізм радянської доби та його трансформація після здобуття Україною незалежності. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 5. С. 59–77.

Зайчук О. В., Вовк О. Й. Конституція УРСР 1978 р. *Велика українська юридична енциклопедія.* Т. 1.

Історія конституційного законодавства України: зб. док. / упоряд. В. Д. Гончаренко. Харків: Право, 2007. 256 с.

Лісогорова К. М. Природоресурсне законодавство в Україні у 1960-1980-х роках. *Порівняльно-аналітичне право.* 2018. № 3. С.34–37.

Лісогорова К. М. Адміністративне законодавство в Україні у 1960-1980-х роках. *Порівняльно-аналітичне право.* 2019. № 4. С.29–31.

Редько А. Особливості територіального принципу організації системи влади й управління в УРСР (1957–1962). *Підприємництво, господарство і право.* 2009. № 12. С. 142–145.

Рябошапко Г. Суверенітет в Україні: від радянської федерації – до незалежної держави: монографія. Львів:

Простір-М, 2012. 520 с.

**Тема 14. Державний лад і право України за часів
перебудови (1985–1990)**

П л а н

1. Демократизація суспільно-політичного життя в УРСР в період перебудови.
2. Зміни у статусі УРСР як союзної республіки у складі СРСР.
3. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. та її значення.
4. Реформа державного апарату УРСР.
5. Зміни у праві УРСР за часів перебудови.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Підручник.

Єрмолаєв В. М. Підручник.

Хрестоматія. Т. 2.

Гончаренко В. Д. Декларація про державний суверенітет України 1990 р. *Велика українська юридична енциклопедія*. С. 253–255.

Гончаренко В. Д. Повноваження найвищих органів державної влади та управління України в галузі законотворчості у період перебудови (1985–1991). *Право України*. 2020. № 1. С. 242–260.

Горлов А., Чорна С. Декларація про державний суверенітет України: дух самостійництва та ідеї свободи. *Конституційна традиція української державності* / відп. ред. С. Головатий. Київ: Всеукр. правозах. організація «Меморіал» ім. Василя Стуса; Право України, 2021. С. 438–443.

Кампо В. Декларація 1990 р. була актом політичного компромісу: [розмова з вченим-конституціоналістом]. *Юридична газета*. 2020. № 14(14 липня). С. 28–29.

Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: навч. посібник. Полтава: Астроя, 2020. 217 с.

Кульчицький С. Передумови, перебіг і підсумки "параду суверенітетів". Український історичний журнал. 2018. № 5. С. 163–191.

Омарова А. А. Правовий статус України у період перебудови (1985–1991): монографія. Харків: Право, 2017. 192 с.

Смолій В., Бекірова Г., Якубовський І., Лапчинська Н., Полольський А. Нарис вісімнадцятий. Боротьба за українську державність у період Української СРР/РСР (1919–1991). *Українська державність: історико-правничі нариси* / ред. рада В. Смолій [та ін.]. Київ: Право України, 2021. С. 518–575.

Тема 15. Проголошення незалежності України у 1991 році

П л а н

1. Причини й передумови проголошення незалежності України.
2. Зміни в державному ладі після набуття Україною незалежності.
3. Реформування українського законодавства у перші роки незалежної України.
4. Історичне значення прийняття незалежності України.

Список літератури

Підручник.

Єрмолаєв В. М. Підручник.

Хрестоматія: Т. 2.

Алексєєв Ю. М., Кульчицький В. І., Слюсаренко А. Г.

Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985 – 1999 рр. Київ: ЕксОб, 2000. 295 с.

Гончаренко В. Правовий статус Верховної Ради України за Конституцією України 1996 року. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 77–87.

Гончаренко В. Правовий статус Президії Верховної Ради України за часів перебудови і у перші роки незалежної України. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 3. С. 45–56.

Селіванов, Анатолій. Незалежність як умова політичного самовизначення народу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 5–9.

Українська державність: історико-правничі нариси / ред. рада В. Смолій [та ін.]. Київ : Право України, 2021. 976 с

Шаповал В. Конституційні акти України першої половини 90-х років ХХ ст. (питання кваліфікації). *Право України*. 2000. № 6. С. 6–9.

Шевченко А. Є. Незалежність України: ретроспективний аналіз, сучасність, перспектива. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 8. С. 6–8.

Іванченко Р. П. Українська державність в 20-90-х рр. Київ: МЛП, 2000. 255 с.

Кульчицький В. С., Бойко І. Й. Генезис та еволюція української конституції: навч. посібник. Львів: Вид. юрид. ф-ту Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2007. 96 с.

Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Парлам. вид-во, 1999. 368 с.

Становлення правової держави: Україна 1991– 2001
рр. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 288 с

**Т е м а 16. Державно-правове будівництво в перші
роки незалежності України (серпень 1996 р. – перша
половина 1996 р.)**

П л а н

1. Конституційний процес в Україні в перші роки незалежності. Розгортання державотворчого процесу і запровадження атрибутів державності. Конституційний договір 8 червня 1995 р.

2. Правова база організації й діяльності державного апарату у перші роки незалежної України (1991 – середина 1996 рр.):

- а) становлення українського парламентаризму;
- б) правові засади виконавчої влади;
- в) проведення судово-правової реформи;
- г) реалізація принципу стримувань і противаг;
- ґ) формування місцевих органів влади і самоврядування;
- д) юридичні засади створення Збройних Сил України та оборони країни.

3. Законодавче регулювання правового статусу населення України у перші роки незалежної України (1991 – середина 1996 рр.).

4. Особливості реформування українського законодавства у перші роки незалежної України:

- а) цивільне законодавство;
- б) кримінальне законодавство;
- в) трудове законодавство;

- г) аграрне законодавство;
г) кримінально-процесуальне і цивільно-процесуальне законодавство

Список літератури

Підручник.

Єрмолаєв В. М. Підручник.

Алексєєв Ю. М., Кульчицький В. І., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985 – 1999 рр. Київ: ЕксОб, 2000. 295 с.

Гончаренко В. Державно-правове будівництво в перші роки незалежності України (24 серпня 1991 р. – середина 1996 р.). *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 4.

Гончаренко В. Правовий статус Президії Верховної Ради України за часів перебудови і у перші роки незалежної України. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 3. С. 45–56.

Загуменна Ю. О., Лазарєв В. В. Становлення та розвиток органів місцевого самоврядування в Україні (1991–2019). *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 106–117. URL : <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.15>

Іванченко Р. П. Українська державність в 20-90-х рр. Київ: МЛП, 2000. 255 с.

Полякова Л. Початок сучасного державотворення та основні моменти розвитку органів виконавчої влади в незалежній Україні (1991–1999). *Схід*. 2010. № 1 (101). С. 79–83.

Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ: Наук. думка, 2014. 501 с.

Телліс С. Інститут президентства в Україні 1991-2014р.: історично-правові аспекти, суб'єктивні чинники та їх наслідки (частина 1). *Правничий вісник університету*

"Крок" . 2018. № 30. URL : <https://lbku.krok.edu.ua/krok-university-law-journal/article/view/60/54>.

Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Парлам. вид-во, 1999. 368 с.

Футей Б. Становлення правової держави: Україна 1991–2001 рр. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 288 с

ЗМІСТ

Загальні положення.....	3
2. Галицько-Волинська держава	5
3. Формування української національної держави у 1648–1654 рр.	6
4. Правовий статус України за Переяславською угодою 1654 р.....	8
5. Кодифікація права України у XVIII ст.	9
6. Селянська реформа 1861 р. в Україні.....	11
7. Судова реформа 1864 р. в Україні.....	13
8. Суспільно-політичний лад і право в українських землях на початку XX ст.....	16
9. Відродження української національної державності (1917–1921).....	19
10. Утворення і розвиток радянської держави і радянського права (1917–1920).....	21
11. Право України в період нової економічної політики (1921–1929).....	23
12. Держава і право України у період панування адміністративно-командної системи управління (30-ті рр. XX ст.).....	25
13. Держава і право України у другій половині 1950-х – першій половині 1980-х рр.....	26
14. Державний лад і право України за часів перебудови (1985–1990 рр.).....	28
15. Проголошення незалежності України у 1991 році	29
16. Державно-правове будівництво в перші роки незалежності України (серпень 1996 р. – перша половина 1996 р.).....	31

Навчальне видання

Електронне видання

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

для студентів I курсу
денної форми форми навчання
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

У к л а д а ч і: Володимир Дмитрович Гончаренко,
Віктор Миколайович Єрмолаєв,
Вячеслав Олексійович Рум'янцев,
Артур Олександрович Булгаков,
Євген Олександрович Васильєв,
Катерина Миколаївна Лісогорова,
Ірина Миколаївна Скуратович,
Денис Анатолійович Шигаль,
Ніна Сергіївна Стеценко,
Ріната Алімівна Казак,
Айсел Азад кизи Омарова,
Марія Олегівна Турчіна,
Наталія Олегівна Харасик

Відповідальний за випуск *В. Д. Гончаренко*

Редактор *Л. Русанова*